

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОСТІР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕСУРСНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Мазай Л. Ю.

*аспірантка кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Виклики сьогодення, які постають перед суспільством, усе більше та частіше загострюють проблеми психоемоційного благополуччя та психологічного здоров'я. Від початку пандемії COVID-19 Всесвітня організація охорони здоров'я та Американська психологічна Асоціація повідомляли про збільшення рівня невротизації та психотизації у людей, які раніше не мали цих проблем. В Україні чинником, який найбільше впливає на психологічне здоров'я суспільства, є війна. З 2014 року ПТСР став одним із найуживаніших термінів у контексті психоемоційних проблем українців.

Усі процеси й трансформаційні зміни в українському соціумі актуалізували необхідність організації та надання на державному рівні якісної й ефективної психологічної допомоги. Це, у свою чергу, порушує питання щодо професійної підготовки та компетентності фахівців соціономічних професій, особливо майбутніх психологів. З поширенням випадків бойового стресу, гострого стресового розладу та посттравматичного стресового розладу функції психологів та виконання ними професійної діяльності часто виходять на клінічний рівень, що потребує стійкої резистенції практичних психологів до травматичного досвіду своїх клієнтів, уміння правильно встановлювати рамки безпеки у психолого-консультативній діяльності та дотримуватись високих стандартів професійної етики. Проблема психологічної ресурсності та збереження особистісного потенціалу в професії набуває все більшої актуальності. Зокрема, культивування такої ресурсності й її забезпечення ще на етапі здобуття професійної освіти в ЗВО стає першочерговим завданням у перспективі формування та розвитку стійкої мотивації молодих психологів-консультантів залишатись та працювати у професії.

Фахова практична, наукова та освітня психологічна спільнота сьогодні перебуває в пошуку відповіді на запитання, у чому полягає

професійна ресурсність майбутнього психолога та якими способами та методами її розвитку повинне володіти соціокультурне середовище закладу вищої освіти. У цій студії, шляхом теоретичного аналізу заявленої проблеми ми спробуємо дати відповідь на поставлене запитання.

Дослідженням різних аспектів професійного становлення майбутніх психологів займались багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема серед відомих українських дослідників на цій темі зосереджували значу увагу С. Максименко, В. Панок, В. Моляко, С. Шандрук, Н. Пов'якель, Н. Чепелева, О. Кокур, В. Шахов, В. Штифурак, та інші. Специфіку професійної підготовки психологів у системі вищої професійної освіти досліджували О. Бондаренко, О. Варфоломеєва, Н. Коломінський, Л. Мова, Г. Радчук, І. Андрійчук, Н. Шевченко та інші.

Серед зарубіжних науковців питання професійної придатності та необхідних професійно важливих властивостей психологів-консультантів розкривали у своїх розвідках Б. Окунь, А. Адбер, М. Бубер, Л. Волберг, Х. Штрупп, А. Сторр, Л. Бюгенталь, Е. Кеннеді, К. Шнайдер та інші.

Проблему психологічної ресурсності у забезпеченні стресостійкості та життєстійкості особистості розкривали у своїх дослідженнях В. Франкл, Е. Фромм, С. Хобфолл, С. Мадді, К. Роджерс, М. Лаад та інші. В Україні цій проблематиці присвятили свої праці Т. Титаренко та О. Штепа.

Специфіка професійного становлення психологів полягає у тому, що цей процес є нерозривно пов'язаним із особистісним становленням фахівців. Як зазначає низка науковців основним інструментом у роботі психолога є його особистість [2] [5]. Зокрема В. Штифурак, О. Шаманська, В. Педоренко наголошують на тому, що для того, аби психолог-консультант мав позитивний формувальний вплив на іншу людину, він чи вона має бути психічно здоровою особистістю та мати високо розвинену функціональну особистісну систему [5]. Згідно з цим твердженням психолог – це не просто носій набору фахових знань, умінь та навичок. Його компетентність полягає в унікальному досвіді життєтворення, власній самоефективності та психологічній ресурсності.

Професійне становлення майбутніх психологів, яке значний відсоток часу проходить у стінах ЗВО, є своєрідним процесом дослідження власної особистості, особливостей функціонування її психіки. Науковці Т. Надвична та О. Шаюк стверджують, що під час професійної підготовки майбутніх психологів надзвичайно важливо приділяти увагу не тільки фаховій складовій, а й формуванню

особистісного ставлення до професійної діяльності, до клієнтів та до себе як фахівця [2]. Це передбачає стимуляцію та розвиток рефлексії й аналітичної позиції щодо себе, як до об'єкту пізнання.

Не менш важливу роль у здобутті вищої психологічної освіти відіграє культивування морально-етичних та гуманістичних цінностей, які власне повинні створювати основу професійної позиції. Інтеріоризовані етичні принципи та гуманістична орієнтація спонукають психолога уміти окреслювати власні особистісні та фахові межі у практичній діяльності, розуміти свої обмеження та усвідомлювати свою зону відповідальності [2].

Зауважимо, що будь-яке професійне становлення не є лінійним процесом, який має тільки позитивну зростаючу динаміку. У професіоналізації майбутніх психологів існує багато викликів, один з яких пов'язаний з вимогою постійного самовдосконалення. Оскільки трудова психологічна діяльність полягає в інтенсивному та тісному контакті з психічним апаратом іншої людини, її внутрішньо-особистісними конфліктами, психоемоційними проблемами, а часом травматичним досвідом головним принципом роботи є «не нашкодь», що може створювати додатковий тиск відповідальності на фахівця.

Так, результати дослідження професійного становлення майбутніх психологів І. Бондаренко демонструють, що більшість студентів 3–5-х курсів спеціальності 053 Психологія вважають себе не готовими до здійснення практичної діяльності. Серед причин такої невпевненості у своїй професійній готовності вони називають такі, як відсутність практичного досвіду та недостатність знань [1] [3].

Ще одна українська дослідниця О. Черепехіна також встановила, що тільки 10% студентів-психологів мають високий рівень готовності до професійної діяльності, достатній рівень спостерігається у 17%, натомість середній та низький у 49% і 24% відповідно [4][3].

Проблему дифузності у розумінні специфіки своєї майбутньої професії серед студентів-психологів помітили у своїх дослідженнях румунські науковці Л. Настасія та А.-М. Казан. Авторки вказують на наявність у майбутніх психологів переживань страху за «перші кроки у професії», невизначеності щодо вимог фаху та їхніх ресурсів долати виклики професійної діяльності [6].

Враховуючи негативні тенденції професійного становлення майбутніх психологів, стає очевидною необхідність визначити специфічні методи та засоби формування й розвитку професійної ресурсності в умовах соціокультурного середовища ЗВО. Зокрема В. Синишина у своїх публікаціях зауважує на таких принципах організації психологічних чинників професійного та освітнього середовища, як «цілеспрямована скерованість змістового наповнення

навчальних дисциплін на професійне й особистісне зростання студентів»; «найактивніше включення студентів в освітній процес на засадах суб'єкта навчальної діяльності», що передбачає актуалізацію рефлексивної сфери студентів, їхньої вмотивованості та цілеспрямованості у навчанні [3, с. 97–98].

Т. Надвигина та О. Шаюк наголошують на формуванні під час професійного навчання таких компонентів професійної позиції, як:

- ставлення до людей у професії, що ґрунтується на засадах гуманності, доброзичливості, емпатійності, відкритості, етичності та толерантності;

- ставлення до майбутньої професії як до творчої діяльності, де важливими є індивідуальний стиль діяльності, гнучкість, активність, креативність та ініціативність;

- ставлення до себе як до майбутнього психолога, що передбачає прийняття себе у своїй фаховій ролі, знання своїх слабких та сильних сторін, усвідомлення меж власної компетентності та готовність до постійного удосконалення [2].

На нашу думку, сприятливими для розвитку таких складових професійної ресурсності майбутніх психологів в процесі їхнього фахового навчання є такі освітні технології, як залучення студентів у тренінгову роботу, яка передбачає інтерактивні способи освоєння практичних умінь та навичок, ведення щоденників інтроспекції, застосування робочих інструментів на прикладі вирішення власних актуальних проблем. Зокрема, такими способами і техніками, які легко практикувати самостійно є методи когнітивно-поведінкового напрямку, наприклад, розпізнавання та усвідомлення власних помилок мислення, негативних автоматичних думок та практикування повного усвідомлення. Добре стимулюють рефлексію методи нарративного напрямку, що можуть містити елементи арт-терапевтичних технік.

У межах фахових навчальних дисциплін таких, як «Психологічне консультування», «Основи психокорекції» та «Основи психотерапії» важливо підкріплювати теоретичний матеріал практичним інструментарієм. Так, кожен напрям психотерапії варто супроводжувати практично-орієнтованими вправами, які б стимулювали студентів працювати в парах та випробовувати відомі техніки на собі. До таких практик можна віднести тренінгові вправи на емпатійне слухання, методи релаксації, техніки боротьби зі стресом, групова і парна робота за методом юнганської піскової терапії тощо. Крім цього, заохочувати майбутніх психологів до пізнання власних ресурсних стратегій можливо через застосування в освітній роботі моделі BASIC Ph.

Гостьові лекції із запрошеними практичними психологами, які діляться власним досвідом роботи з різними категоріями клієнтів також

матимуть позитивний ефект на підкріплення професійної ідентичності та мотивації до подальшого фахового удосконалення.

Отже, професійне становлення майбутніх психологів нерозривно пов'язане з розвитком їхніх особистостей як основного інструменту професійної діяльності. Оволодіння фаховими вміннями та навичками варто починати зі стратегій роботи з власним психічним апаратом. Це, зокрема, використання в освітньому процесі різноманітних технік інтроспекції, які розвивають рефлексивність студентів-психологів. Такі технології, у свою чергу, допоможуть кожному здобувачеві вищої психологічної освіти розкрити та розвинути власний унікальний набір професійних ресурсів, а соціокультурне середовище ЗВО налаштувати на забезпечення цього процесу особистісного зростання.

Література:

1. Бондаренко І. І. Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 19 с.
2. Надвичина Т. Л., Шаюк О. Я. Особливості розвитку професійно-особистісного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 33(72). № 6 2022. С. 58–62.
3. Синишина В. М. Психологічні чинники реалізації компетентнісного підходу до підготовки психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 6(64). С. 94–104.
4. Черепехіна О. А. Особливості психологічної готовності психологів до професійної діяльності у спорті : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2006. 23 с.
5. Штифурак В. С., Шаманська О. І., Педоренко В. М. Психологія професійного становлення психолога-консультанта : навчальний посібник. Вінниця, 2021. 226 с.
6. Laura Elena Nastasa, Ana-Maria Cazan. (2013). Personal and professional development of beginner psychologists. *3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 84(2013). 781–785. URL: https://www.researchgate.net/publication/275220295_Personal_and_Professional_Development_of_Beginner_Psychologists